

Egy „fordíthatatlan” főnév és fordításai

Szentváry-Lukács Mariann – Albert Sándor

1. A „fordíthatatlan” szavak

„Minden nyelv azzal hivatkozik, hogy van néhány kizárólag neki fenntartott jelölője, amelyek érinthetetlenek és fordíthatatlanok, mert sűrítve magukban hordozzák az adott kultúra lelkét, a világhoz való viszonyát. Nem könnyű kivonni magunkat a félig hozzáértők hatása alól, akik előszeretettel fetiszizálják az ilyen szavakat. A portugálban az egyik legfontosabb ilyen fétis a *saudade*: mihez kezdjen vele a fordító? Hagyja benne portugálul egy francia mondat kellős közepén? Meglehetősen hálátlan dolog egy portugáltól érdeklődni e szó jelentése felől, valamiféle útbaigazítást, segítséget kérni tőle. Szabadkozó mosollyal nagyjából ezt mondaná: *Não, traduzir saudade é uma coisa muito difícil, saudade é muito português, saudade, saudade, não...* [‘Nem, a *saudade* fordítása nagyon nehéz dolog, a *saudade* az nagyon portugál szó, *saudade, saudade*, hát ez nem fog menni...’]. Még lehangolóbb a helyzet, ha a szótárhoz fordulunk segítségért. Megtudhatjuk belőle, hogy a *saudade* valamiféle kínzó vágy valami iránt, amitől meg vagyunk fosztva; a hiány, a távollét miatti sajnálkozás; szomorú, gyengéd és édes emlék. De elsősorban azt, hogy ez egy kizárólagosan portugál szó. [...] A *saudade* eredetisége abban rejlik, hogy egyaránt vonatkozhat a múltra és a jövőre is, arra, amit egyszer már birtokoltunk, ami egyszer már a miénk volt, de arra is, amit soha nem birtokoltunk, ami soha nem volt a miénk, de amit mégis szeretnénk megszerezni egyszer. Milyen lehet ez a jövő iránti nosztalgia, hogyan képzeljük el azt az érzést, amelyben a lelkesültség keveredik a sajnálattal, a szomorúság a vággyal?’ – írja egy Sylvie Durastanti nevű francia fordítónő, aki *Az árulás discsérete* című könyvében öt teljes oldalt szentel a *saudade* és lehetséges francia megfelelői vizsgálatának (Durastanti 2002: 55-60).

Persze, tudjuk jól, minden nyelvben vannak olyan szavak, amelyeknek a másik nyelvben nincs pontos megfelelőjük. Ezek az ún. *reáliák*, a csak az adott nyelvre jellemző, nagyfokú kulturális konnotációval rendelkező szavak, kifejezések. A szótárak ezekben az esetekben körülírást alkalmaznak, hosszabb definícióval magyarázva az adott reália jelentését. Körülíró fordítással a fordítók is élhetnek, de számos más átváltási műveletet is alkalmazhatnak az általánosító fordítástól a magyarázó betoldáson át a teljes átalakításig (vö. Klaudy 2003). Ezek segítségével – bizonyos mértékű veszteség árán – a „fordíthatatlan” reáliák jelentése is visszaadható a célnyelven. Ugyanakkor a veszteség nem csak a célnyelvi megfelelővel nem rendelkező reáliák fordításának velejárója. Még a legegyszerűbbnek tűnő, a kétnyelvű szótárakban feltüntetett, egyértelmű lexikális megfelelővel rendelkező szavak sem fordíthatók le pontosan egy másik nyelvre: a brazil *dezembro*

fogalma más képzeteket és asszociációkat implikál, mint a formailag vele teljesen azonos magyar *december* (Rónai 1980: 70). Mégsem fordíthatjuk a *dezembró-t* „július”-sal! A fordítónak tudomásul kell vennie, hogy a szövegeket felépítő szavak az eltérő szemantikai terjedelem, a kulturális, konnotációs, mentalitásbeli és egyéb különbségek miatt nem vihetők át közvetlenül egyik nyelvből a másikba. A különböző kultúrákban az egyes fogalmakhoz más-más szociokulturális ismeretek és konnotációk kapcsolódhatnak, ezért az ekvivalenssel rendelkező kifejezések sem feleltethetők meg tökéletesen célnyelvi megfelelőiknek – így végső soron minden szó „fordíthatatlan”.

Természetesen a fordítók általában nem szavakat, hanem *szövegeket* fordítanak, és a tapasztalat azt mutatja, hogy az egyes szavak „fordíthatatlansága” és az elkerülhetetlen veszteségek ellenére a diszkurzus, a *szöveg szintjén* megvalósulhat az ekvivalencia; a szövegben tehát valamiképpen az elszigetelve „fordíthatatlan” szavak is fordíthatók. Ehhez azonban az szükséges, hogy a fordító értelmezze a fordítandó szöveget, és ezt az *értelmezt* próbálja meg kifejezni a célnyelv eszközeivel. Ezek a nyelvi eszközök nem feltétlenül azonosak a szótárban található lexikális megfelelőikkel; a szótár – természeténél fogva – mindenféle kontextusból kiragadott formális megfelelőket kínál, az interkulturális különbségek figyelembe vétele nélkül, a *langue szintjén* többé-kevésbé pontosan átkódolva az egyes nyelvi jeleket. A fordító ezzel szemben konkrét *szöveget* fordít; értelmező tevékenységéhez a szótár által kínált formális megfelelők segítséget adhatnak ugyan, a szövegszintű ekvivalencia megteremtéséhez azonban sokszor nem alkalmazhatók. Különösen jellemző ez a „fordíthatatlan” reáliák, illetve más kultúraspecifikus fogalmak fordítására. A szótárak ezeket többnyire hosszabb definícióval írják körül, vagy általánosítva fordítják; a konkrét kontextusokban azonban ezek a szótári megfelelők nem mindig állják meg a helyüket, illetve sokszor nem közvetítik azokat a kulturális információkat, melyek segítségével a célnyelvi olvasó jobban megértheti a forrásnyelvi közegben született szöveget. A fordító ezért számos esetben nem a szótár által kínált formális megfelelőket alkalmazza, hanem más, a szótárban fel nem tüntetett nyelvi eszközöket használ. Jó példa erre az az eset, amikor az „*Egy gondolat bánt engemet*” című Petőfi-vers 11 francia fordítója a „bánt” ige fordítására egyetlen egyet sem használt fel a két-nyelvű szótárak által megadott formális megfelelők közül, az általuk alkalmazott öt másik francia ige viszont nem a „bánt”, hanem a „kínoz”, „gyötör”, „zaklat”, „kísért”, „nyugtalanít” stb. magyar megfelelőknél volt megtalálható (ld. erről részletesebben Albert 1993). Az alábbiakban ezt a jelenséget egy fordíthatatlannak tartott portugál szó magyar fordításain keresztül vizsgáljuk meg.

2. Egy „fordíthatatlan” szó: a *saudade*

A *saudade* a portugál kultúra egyik megkerülhetetlen alapfogalma, mely nem csupán az irodalmi alkotásokban, hanem a mindennapi nyelvhasználatban is gyakran előfordul. Elsőként I. Duarte portugál király (1391–1438) tett kísérletet e fogalom meghatározására *Leal conselheiro* („Hű tanácsnok”) című traktátusában, utalva arra is, hogy a kifejezés olyannyira egyedi, hogy semmilyen más

nyelvben nincs rá megfelelő szó: „*E porem me parece este nome de ssuydade tam proprio, que o latim nem outro linguagem que eu saibha nom he pera tal sentido semelhante*” [‘Ezért úgy tűnik, hogy ez a «saudade» elnevezés annyira egyedi, hogy sem a latin, sem más, általam ismert nyelv nem tudja hasonló módon kifejezni ezt az érzést’] (Rákóczi & Salvi 1994: 153). Hasonló gondolatokat fogalmazott meg a XX. században Fernando Pessoa portugál költő is „*Quadras ao gosto popular*” (‘Népies négyesorosok’) című verseskötetének egyik darabjában: „*Saudades, só portugueses / Conseguem senti-las bem. / Porque têm essa palavra / para dizer que as têm*” [‘Saudades, csak portugálok / érezhetik ezt igazán / mert van ez a szavuk arra / hogy kifejezzék ezt az érzést’] (Pessoa 1979: 112).

Valóban úgy tűnik, hogy a portugál *saudade* szó komplex jelentését a többi nyelv csak körülírásokkal tudja visszaadni. Ez a körülmény látszólag azt támasztja alá, hogy a szó önmagában fordíthatatlan. Sem a magyarban, sem más nyelvekben nem találjuk meg a pontos megfelelőjét – a brit *Today Translations* fordítóiroda 2004-ben nyelvészek körében végzett közvéleménykutatása szerint a *saudade* a világ hetedik „legnehezebben fordítható” szava.¹ A. F. G. Bell 1912-ben megjelent, *In Portugal* című könyvében így ír erről a szóról: „The famous *saudade* of the Portuguese is a vague and constant desire for something that does not and probably cannot exist, for something other than the present, a turning towards the past or towards the future; not an active discontent or poignant sadness but an indolent dreaming wistfulness” [‘A portugálok híres *saudade*-ja valamiféle homályos és állandó vágy valami iránt, ami nem létezik és valószínűleg nem is létezhet, valami iránt, ami más, mint a jelen, egyfajta múltba vagy jövőbe fordulás; nem aktív elégedetlenség vagy gyötrő szomorúság, hanem fájdalom nélküli álmodozó sóvárgás’]. Érdekes viszont, hogy a Howard Rheingold által összeállított *Lefordíthatatlan szavak és kifejezések szótára* (amelyben a „neolatin nyelvek bevallottan alulreprezentáltak, míg az olyan ezoterikus nyelvek szavai, mint a bantu, a kiriwana vagy a navajo túltengenek benne”, vö. Rheingold 2000: 9) nem említi meg a *saudade*-t.

Mindazonáltal, ha megvizsgáljuk a kétnyelvű szótárakat és a műfordításokat, azt láthatjuk, hogy a fordítók és a szótárkészítők ezt a „fordíthatatlannak” kikiáltott szót minden különösebb nehézség nélkül lefordítják. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogyan.

2.1. A *saudade* szótári jelentései

A portugál *saudade* szó a latin *solitas, -atis* (‘egyedüllét, magány’) szóból ered, mai jelentése azonban jóval összetettebb. Az egynyelvű szótárak definícióinak értelmében a *saudade* melankolikus érzés, távollévő személyek vagy dolgok, boldog idők, illetve a távoli haza iránt érzett szelíd, nosztalgikus szomorúság, mely a viszontlátás iránti vágyakozással jár együtt. Nem egyértelműen negatív, hanem sokkal inkább kettős, édes-bús érzés, amelyben egyszerre van jelen a bánat és a remény, a szomorúság és a bizakodás.

Király Rudolf *Portugál–magyar szótárában* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1993, 620. oldal) mindössze ennyit találunk ennél a szócikknél:

saudade ❶ vágyódás, honvágy; *estar com ~s, ter ~ de* vágyat érez vmi után ❷ bánkódás, szomorkodás, mélabú; *causar v fazer ~s* lehangol ❸ ~s szívélyes üdvözet; *dar ~s* szívélyes üdvözetét küldi.

A legtöbb szótár azonban meg sem próbálja a *saudade* komplex jelentését egyetlen szóval visszaadni, ehelyett hosszabb definíciót közöl, vagy általánosabb jelentésű szavakkal, szinonimákkal kísérel meg érzékeltetni a jelentését. Nézzük meg néhány kétnyelvű szótárban a *saudade* szócikket.

Domingos de Azevedo: *Grande Dicionário Português–Francês*. Lisboa: Bertrand, 1953, 1226. oldal:

saudade ❶ Désir d'un bien dont on est privé; regret de l'abstinence, triste et doux souvenir, tendre regret; *ter saudades, estar com saudades de alguém* penser beaucoup à quelqu'un, regretter beaucoup son abstinence; *dar saudades* rappeler une personne au souvenir de quelqu'un, lui dire bien des choses; *morrer de saudades por alguém* mourir d'envie de voir quelqu'un.

David Ortega Cavero: *Dicionário português–espanhol / espanhol português*. Barcelona: Editorial Ramon Sopena, S.A. 1975, 810. oldal:

saudade ❶ saudade, soledad, añoranza, morriña, nostalgia, recuerdo; (bot.) escariosa.² – pl. expresiones de amistad, cariño o recuerdo a una persona ausente; *matar saudades* matar la morriña; *a todos deixou saudades de si*, es echado de menos por todos; *tenho muitas saudades dele* tengo muchas ganas de verle.

Grande Dicionário português–espanhol / español–português. Madrid: Espasa Calpe, 2001, 1149. oldal:

saudade ❶ nostalgia, añoranza, saudade ❷ *ter saudades de* echar de menos.

Vincenzo Spinelli & Mario Casasanta: *Dicionário Completo Português (brasileiro)–italiano e italiano–português (brasileiro)*. Milano: Ulrico Hoepli, 1962, 899. oldal:

saudade ❶ malinconia della solitudine e della rimembranza; nostalgia, rimpianto, tristezza.

Dr. Friedrich Irmen: *Langenscheidts Taschenwörterbuch Portugiesisch*. Berlin–München: Langenscheidt, 1982, 535. oldal:

saudade ❶ Sehnsucht³, wehmütige Erinnerung; *saudades* liebe Grüße; *ter/sentir saudades* sich sehnen nach, trauern um; *causar/fazer saudades* wehmütig stimmen; *matar saudades* ein Wiedersehen feiern.

Dicionário Português–Inglês. Porto: Porto Editora, 2005 (Diciopédia 2006 DVD-ROM):

saudade ❶ longing; ❷ homesickness; *dê-lhe saudades minhas* remember me to him.

Novo Michaelis. Dicionário Ilustrado. Vol. II Português–Inglês. São Paulo: Melhoramentos / Wiesbaden: Brockhaus, 1961, 1137. oldal:

saudade ❶ longing, yearning, ardent wish or desire ❷ homesickness, nostalgia (...) *estou cada vez com mais saudade de você* I miss you more and more every day; *matar ou desafogar saudades* to visit or see again a person or a place one likes very much; *meu coração tem saudade de* my heart aches for; *morro de saudade de vê-lo* I die with impatience to see him; *tenho muita saudade dele* I miss him very much; *ter saudade da sua terra ou pátria* to be homesick, to have a longing or hankering for one's home or country.

Természetesen többnyire a fordítóknak is általában egyszavas megfelelőkre van szükségük, hiszen – főként irodalmi szövegek esetében – nincs lehetőségük hosszúságos magyarázkodásra, lábjegyzetek alkalmazására. A következőkben azt vizsgáljuk meg, fordításaik mennyire követik a szótár által megadott lexikális megfelelőket.

2.2. A *saudade* fordításai a szövegben

A fordítói megoldások vizsgálatához Eça de Queirós (1845–1900) portugál író műveinek magyar fordításait hívtuk segítségül. (A művek bibliográfiai adatait és az egyes idézetek után használt rövidítések feloldását ld. a cikk végén, a „Források”-nál.) Az öt vizsgált regény illetve elbeszélés portugál eredetijében a *saudade* szó hatvanháromszor jelenik meg; a fordítók a kifejezést ötvennyolc alkalommal le is fordítják. Csupán öt esetben fordul elő, hogy a fordítók kihagyással élnek; ezzel a megoldással elsősorban Somogyi Ede 1886-os fordításában találkozunk:⁴

Ah! Captain Rytmel, *que saudade de Calcutá! Lembra-se, hem?* (MEC: 110)
Ah, Rytmel kapitány, *emlékszik ön még Kalkuttára?* (Somogyi: 103)

Lényegesen gyakoribb megoldás, hogy a fordítók egy, a célnyelvben is létező, hasonló jelentésű szóval próbálják meg visszaadni a *saudade* jelentését. Ilyenkor a szöveggörnyezettől függően különböző, általánosabb értelmű kifejezéseket használhatnak, a komplex jelentéstartam egy-egy részletét helyezve előtérbe (vö. Theodor 1983: 122). Láthattuk, hogy gyakran a szótárkészítők is ehhez a módszerhez folyamodnak, a „vágyódás” (*Sehnsucht, longing, yearning, añoranza*), a „honvágy” (*homesickness*), a „bánkódás” (*rimpianto*), a „szomorkodás” (*tristezza*), a „mélabú”, vagy a „nosztalgia” szavakat sorolva fel a *saudade* lexikális megfelelőiként.

Ha megvizsgáljuk a fordításokban előforduló ekvivalenseket, a szótárak szócikkeihez képest sokkal színesebb képet kapunk. Összesen négy esetben fordul elő, hogy a *saudade* megfelelőjeként a fordításban is a *vágyódás*, a *mélabú*, vagy a *nosztalgia* szó áll:

... as únicas horas felizes dessa época passou-as extasiando-se com os lares do Penedo da Saudade... (CAP: 19)

... ennek az időszaknak egyedüli boldog órái azok voltak, amikor a holdfényben úszó *Vágyódás sziklájában* gyönyörködhetett... (Pál: 21)

E ao mesmo tempo, sentia-se enternecido, *com uma saudade* romanesca da sua própria existência extinta. (CAP: 340)

És egyszersmind elérzékenyülten, valami romantikus *mélabúval* sajnálkozott saját kihunyt létén. (Pál: 443-444)

E, desde então, tantas vezes trotei por aquelas três léguas entre a nossa e a velha alameda dos Jacintos, que a minha égua, quando a desviava dessa estrada familiar, conduzindo-a a uma cavaliçã familiar [...], relinchava *de pura saudade*. (CS: 196)

És azóta már oly sokszor ügettem végig azt a három mérföldet a mi fáink és a Jacinto-k öreg fasora közt, hogy ha letértem az ismerős útról, s egy ismerős lóistálló felé irányítottam kancámat [...], hátasom *merő nosztalgiából* felnyerített. (Lukács 1: 205)

A *honvágy*, a *bánkódás* és a *szomorkodás* szavak egyszer sem jelennek meg a fordításokban a *saudade* megfelelőiként, előfordul azonban ekvivalensként a hasonló jelentésű *vágyakozás*, *sóvárgás*, *szomorúság*, *fájdalom*, *búskomor(ság)* és *sajnálkozás*:

Agora, porém, era sem fervor, arrastadamente, que ele me levava ao Bosque, onde eu, aproveitando a clemência de Abril, tentava enganar *a minha saudade* de arvoredos. (CS: 42)

Most azonban lelkesedés nélkül, kedvetlen vánszorgással vitt el az erdőbe, ahol én, április kegyeit kihasználva, igyekeztem csillapítani fák utáni *vágyakozásomat*. (Lukács 1: 38)

E sentou-se muito triste aos pés da cama porque a melancolia que lhe dava o crepúsculo tornava-lhe agora mais pungente a *saudade* „dos seus bons tempos com o senhor pároco”. (CPA: 140)

Nagyon szomorúan ült le az ágyára, mert a *mélabús* alkonyi órák még fájdalommasabbá tették *sóvárgását* a plébánossal eltöltött kedves idők után. (Ábel és Kordás: 169)

Era uma pedra lisa, cercada de uma grade de pau. [...] Artur [...] quase se desesperava de não sentir nem emoção, nem *saudade*... (CAP: 387)

Sima kőlap feküdt a földön, léckerítés vette körül. [...] Artur [...] szinte kétségbeesett, hogy sem felindulást, sem *szomorúságot* nem érez... (Pál: 504)

E aquela visão era tão nítida, que, *com um longo soluço de saudade*, ergueu-se, arremessou-se sobre o leito, abraçando ao acaso a coberta. (CAP: 337)

Annyira elevenen látta maga előtt ezt a képet, hogy egy *mélyről fakadó fájdalom* *sóhajjal* fölállt, rávetette magát az ágyra, és az ágytakarót ölelgette. (Pál: 440)

Esqueciam-se as bibliotecas e os museus: mas a *saudade* era sincera pela destruição dos cafés e pelo incêndio dos lupanares. (CPA: 365)

A könyvtárakról és a múzeumokról nem esett szó. De a kávéházak és a bordélyházak elpusztulásán érzett *sajnálkozás* őszinte volt. (Ábel & Kordás: 467)

As tias imaginavam que eram *saudades* do papá... (CAP: 43)

A nagynénjei úgy képzelték, hogy az apja miatt ilyen *búskomor*... (Pál: 52)

Más helyeken a fordítók a legkülönbözőbb, olykor egymással ellentétes jelentésű szavakat használják a forrásnyelvi jelentés visszaadására; ezek egyike sem található meg a kétnyelvű szótárakban. Így a *saudade* fogalma a magyar szövegben egy helyen mint *boldogtalanság*, máshol mint (*elvesztett*) *boldogság* jelenik meg:

Diz-se a um homem – amo-te, vai-se fugir com ele, está-se num navio, e de repente, [...] vem um escrúpulo, uma mágoa, *uma saudade do marido* talvez, uma lembrança de um baile, ou de uma flor que ficava bem – e adeus para sempre! (MEC: 145)

Azt mondják egy embernek: szeretlek, a nő megszökik veled, hajóra szállnak, és hirtelen [...] egy aggály, egy agyrém, meglehet, hogy *a férj boldogtalanságának*, egy táncmulatságra való visszaemlékezésnek, vagy egy jól álló virágnak gondolata támad – és isten veled mindörökre! (Somogyi: 135)

Eu olhei-a com uma grande aflição, [...] chorei, chorei amargamente, chorei cruelmente, *chorei pela saudade*, chorei pela traição... (MEC: 245)

Kétségbeesve néztem magam elé, [...] sirtam, sirtam, sirtam keservesen, sirtam kegyetlenül, *sirtam a boldogságomért*, sirtam az árulás miatt... (Somogyi: 225)⁵

Olykor a szótári megfelelőkkel nem rokon, és a *saudade* definíciójából le nem vezethető magyar megfelelőkkel is találkozunk; ilyen a *rokonszenv* szó, amely azonban tökéletesen illeszkedik az adott szövegkörnyezetbe:

Pobre moço! Tão digno de lástima como és, mercedor talvez de profundas *saudades*, aí estás adormecido no teu sono eterno, vestido de baile, coberto com uma manta de viagem, estirado num sofá, insensível para sempre à alegria se às amarguras desta vida miserável... (MEC: 80)

Szegény fiu! ámbár nem érdemelsz szánalmat könnyelműséged miatt, mégis szívem mélyéből fakadó *rokonszenvemet* fejezem ki előtted, mert itt fekszel örök álmodat aludva báli öltözetben, közönséges köpönyeggel letakarva, egy pamlagon kiterítve, örökre érzéketlenül e nyomoruságos élet öröme és bánata iránt. (Somogyi: 78)

Másutt a fordítók a *saudade lírica* kifejezést *szerelemi lírának* fordítják:

Para entreter as noites melancólicas, e por um excesso de sensibilidade ociosa, tentara fazer versos, pondo o seu amor e a história dos dias felizes nas fórmulas conhecidas da *saudade lírica*... (CPA: 298)

Tunya érzelmességében úgy próbálta eltölteni ezeket a bús estéket, hogy verseket faragott: a *szerelmi líra* szokványos formáiba öntötte érzéseit és boldog napjaik emlékét... (Ábel & Kordás: 378)

A szótárakban természetesen ez a jelentés sem jelenik meg, hiszen önmagában a *saudade* jelentése nem ekvivalens a magyar *szerelem* szó jelentésével. A konkrét mondatban azonban a jelentések átrendezésével, illetve lokális kompenzációval mégis megteremthető az ekvivalencia: a portugál szövegben a főszereplő **szerelmét** és boldog napjaik **történetét** foglalja a **lírai *saudade*** formáiba, a magyarban a **szerelmi líra** formáiba **érzéseit** és boldog napjaik **emlékét** önti. Így a *saudade* jelentéselemei („érzés”, „emlék”, „boldogság”) annak ellenére megjelennek a célnyelvi szövegben, hogy a fordítók magát a forrásnyelvi kifejezést nem fordították le.

A szótárak szócikkeihez hasonlóan a fordításokban is előfordul a körülíró fordítás, a jelentések felbontása: ilyenkor a forrásnyelvi szó jelentését a fordítók több célnyelvi szó segítségével, jelzős szókapcsolattal adják vissza (Klaudy 2003: 76). A szövegkörnyezettől függően a vizsgált fordításokban körülíró fordítás esetén a *saudade* megfelelőjeként a *kínzó* illetve *epekedő vágy*, a *gyötrő sóvárgás*, vagy a *mélabús visszaemlékezés* szókapcsolat jelenik meg:

Era um homem que tivera em novo uma grande paixão por uma freira; ela morrera no convento daquele amor infeliz; e ele, de dor e *de saudade*, fizera-se frade franciscano... (CPA: 63)

Egy férfiről volt szó, aki fiatal korában örült szerelemre lobbant egy apáca iránt, aki a kolostorban belepusztult ebbe a szerencsétlen szerelembe. A fájdalomtól és a *kínzó vágytól* megtört férfi pedig franciskánus barát lett. (Ábel & Kordás: 67)

Então fez versos; e com a imaginação afinada pela *saudade*, produziu com facilidade... (CAP: 338)

Aztán verset írt; érzékeny képzeletével, melyet eltöltött az *epekedő vágy*, könnyen alkotott... (Pál: 440)

E vinha-lhe então o mesmo desejo de deixar Leiria, ir enterrar-se em Feirão, [...] e ali passaria numa paz triste, *na saudade* de Amélia... (CPA: 357)

Most az is megfordult az agyában, hogy otthagyja Leiriát. Elrejtőzik Feirão-ban [...]. Szomorú békében telnek a napjai, Amélia utáni *gyötrő sóvárgásban*... (Ábel & Kordás: 457)

E na *saudade* da Ricardina havia uma vaga irritação... (CAP: 378)

Ricardina *mélabús emlékezésének* a mélyén valami homályos ingerültség rejtőzött... (Pál: 492)

Ezeket a szókapcsolatokat – talán a *mélabús emlékezés* (wehmütige Erinnerung) kivételével – ebben a formájukban szintén nem találjuk a kétnyelvű szótárakban. Használatukat a konkrét szövegkörnyezet határozza meg; példáinkban a szerencsétlen „franciskánus barátot” a *kínzó vágy* „törte meg”, míg a könnyen alkotó fiatalembert az *epekedő vágy* „töltötte el”.

A jelentések felbontása mellett azonban arra is találunk példát, hogy a fordító egyetlen szóvá vonja össze a célnyelvi szókapcsolatot; így a látszólag lefordíthatatlan *gemer as saudades* kifejezés is magyarra ültethető:

Enquanto o adorável, desejado Infante penou no desterro de Viena, o barrigudo senhor corria [...] a *gemer as saudades* do «anjinho», a tramar o regresso do «anjinho». (CS: 12)

És miközben az imádni való, hón áhított királyfi bécsi száműzetésben tengette keserű napjait, a pocakos uraság [...] hol csak *visszasírta* az „angyali” királyfit, hol pedig titkos terveket is szőtt az „angyali” királyfi hazatérésére. (Lukács 1: 6)

Előfordul az is, hogy a „magyarosabb” mondatszerkesztés érdekében a fordító átalakítja a forrásnyelvi kifejezést, és jelentését más nyelvi eszközökkel adja vissza. Ezeket az egyedi megoldásokat természetesen nem találhatjuk meg a szótárakban:

E quando fechou sobre mim a portinhola, gravemente, supremamente, como se cerra uma grade de sepultura, eu quase soluzei – *com saudades minhas*. (CS: 23)

És amikor súlyos ünnepélyességgel rám csukta fülkém ajtaját, ahogy sírbolt rácsát zárja le az ember, kis híján felzokogtam – *annyira sajnáltam hátrahagyott éneket*. (Lukács 1: 19)

Ugyanakkor láthattuk, hogy a szótárak is feltüntetnek bizonyos kifejezéseket, szókapcsolatokat, és közlik azok fordítását. A *ter saudades de* fordulat megfelelője a portugál-magyar szótár szerint *vágyat érez vmi után*; más kétnyelvű szótárakban az *echar de menos*, *miss*, *sich sehnen nach*, *trauern um*, *penser beaucoup à quelqu'un* célnyelvi szókapcsolatokat találjuk. A *ter saudades de* portugál kifejezés Eça de Queirós vizsgált műveiben is előfordul néhányszor; a fordítók azonban sem a *vágyat érez vmi után*, sem a *hiányzik vkinek vmi/vki*, sem a *vágyódik vki után*, sem a *sokat gondol vkire* kifejezéseket nem használják. Két esetben ugyan a hasonló *vágyakozva gondol vkire/vmire* fordulatot találjuk a fordításokban, egyszer azonban – a szövegkörnyezet miatt, logikai megfontolásokat követve – a fordító az *előre hiányzik vkinek vmi* kifejezést használja a *ter saudades de* magyar megfelelőjeként:

Então, enquanto anoitecia, [...] desejava ser um monge, estar num convento, tranquilo, [...] ler a «Imitação», e, ouvindo os rouxinóis nos loureirais, *ter saudades do Céu*. (Sing: 38)

Miközben alkonyodni kezdett, [...] sóvárogtam, bárcsak szerzetes lehetnék, ki [...] az Imitációt olvassa, a babérbokrokban tanyázó csalogányok énekét hallgatja, és *vágyakozva gondol* a Mennyre. (Lukács 2: 6)

Quando, feita a mala, olhou em redor, pela última vez, aquele quarto de repes azul que lhe dera tantas satisfações de vaidade, [...] sentiu uma comoção. *Teve saudades* do criado, um velho muito trigueiro que o servia. (CAP: 290)

Amikor befejezte a csomagolást, és utoljára körbehordozta a tekintetét abban a kék ripsszel borított szobában, amely annyira hízelgett a hiúságának [...] elérzékenyült. *Már előre hiányzott neki* a szobapincér, egy igen barna bőrű öregember, aki kiszolgálta. (Pál: 378)

A sort természetesen folytathatnánk, idézve a *saudade* szó előfordulási helyeit és magyar fordításait. A felsorolt példák azonban talán elegendőek ahhoz, hogy megállapítsuk: a *saudade* ugyan komplex jelentésű, számos konnotációt hordozó, sajátos kifejezés, de korántsem fordíthatatlan. Az esetek túlnyomó részében találunk a helyén valamilyen célnyelvi megfelelőt, ez azonban legtöbbször nem, vagy csupán részben esik egybe a szótárak által megadott jelentésekkel.

A „saudade” főnév magyar ekvivalensei	
a szótárakban	a magyar fordításokban
vágyódás (Sehnsucht, longing, yearning, añoranza)	vágyódás
–	vágyakozás (vágyakozva gondol)
–	sóvárgás, gyötrő sóvárgás
–	epedezik
honnágy (homesickness)	–
bánkódás (rimpianto) szomorkodás (tristezza)	búskomor(ság)
–	szomorúság
–	sajnálkozás
–	boldogtalanság
–	boldogság
mélabú (wehmütige Erinnerung)	mélabú
–	mélabús emlékezés
–	mélabús visszaemlékezés
nostalgia	nosztalgia
–	emlék
–	előre hiányzik
–	visszasír
ardent wish or desire	heves vágy, kínzó vágy
–	rokonszenv
–	fájdalom

3. Traduktológia

„Elvben a holofrázis a fordítás legnagyobb akadályja, az a fogalom, amely csak egyetlen nyelven nevezhető meg. Például a *saudade* [sóvárgás, merengés] a portugál sajátja, a francia *toilette*-nek [pipereasztal, mosdó, illemhely, öltözködés, szépítkezés stb.] egyetlen más nyelven sincs pontos megfelelője, akárcsak a német *Hinterland*nak [hátsóország, háttér], az angol *smoking*nak [selyemhajtókájú estélyi férfiöltöny], az olasz *commedia dell'arte*nek [nagyreszt rögtönzött bohózat] és így tovább. Ilyenkor a fordító valójában meg sem kísérli a fordítást, úgyis tudja, hogy nincs tökéletes megfelelőjük, megelégszik az eredeti kifejezéssel, és olyan fogásokhoz folyamodik, mint a dőlt betű, az idézőjel vagy a lábjegyzet” – írja Rónai Pál „Fordítsuk a *fordíthatatlant*” című cikkében (Rónai 1980: 10). A Rónai Pál által említett példák a fordíthatatlanság szempontjából mindazonáltal nem egy szinten vannak, mert amint láttuk, a *saudade* esetében az Eça de Queirós-regények fordítói egyetlen esetben sem elégedtek meg az eredeti kifejezés átvételével, és olyan fogásokhoz sem folyamodtak, mint a dőlt betű, az idézőjel vagy a lábjegyzet. Nagyon helyesen, abból a megfontolásból indultak ki, hogy ha a *saudade* portugál szó, akkor nekik az a dolguk, hogy *megfelelő magyar ekvivalenst* találjanak vagy gyártsanak rá. Amint e cikk első részéből kiderül, ez nagyrészt sikerült is nekik. De vajon miért? És miért nem használtak fel szinte egyetlen sem a szótárban talált célnyelvi lexikális megfelelők közül? Erre a kérdésre röviden úgy tudnánk válaszolni, hogy azért, mert a fordító nem nyelvet, hanem szöveget fordít, és nem szavakat (*mots*) kódol át szolgai módon egyik szövegből a másikba, hanem fogalmakhoz és képekhez (*idées*) keres lexikalizálódott célnyelvi ekvivalenseket. Mielőtt azonban e bonyolult kérdéskör tárgyalásába belevágunk, tekintsünk át röviden néhány alaptézist.

A nyelvészet *langue/parole* (alapvetően *elméleti*) opozíciója a fordításelméletben a *langue/discours* formában jelenik meg, ahol az előbbit a szótár, az utóbbit pedig egy konkrét szöveg reprezentálja. A szótár (amely szükségszerűen „mesterséges” produktum) csupán *langue*-szintű formális vagy lexikális megfelelőket képes szolgáltatni a fordító számára, akinek erőfeszítése arra irányul, hogy az ekvivalenciát a *szöveg* szintjén teremtsen meg. E szövegszintű ekvivalencia létrehozásához azonban nem feltétlenül a szótár által megadott formális megfelelők közül választ automatikusan egyet, hanem más eszközökhöz is folyamodhat.

A szótár a nyelv *struktúráját*, a szöveg viszont a nyelv *működését* reprezentálja. Willard Quine már 1953-ban kijelentette, hogy a lexikográfus azzal foglalkozik, hogy nyelvi *formák* közötti viszonyokat állapítson meg, Alain Rey francia lexikológus is úgy vélekedik, hogy „a szótár tárgya a nyelv, nem a szöveg” (Rey 1977: 122).

A fordításelmélet egyik legfontosabb opozíciója a formális megfelelés és a szövegek ekvivalencia, amelyet – szigorúan nyelvészeti kritériumok alapján – először John C. Catford fogalmazott meg (Catford 1965: 32). A szótár a fordító számára formális (lexikális) megfelelőket ad meg *két nyelv között*, a fordító viszont arra törekszik, hogy ekvivalenciát hozzon létre két (különböző nyelvű) *szöveg között*. Noha a szótár az egyes szójelentéseket mindenfajta kontextus nélkül adja meg, a szövegbe bekerülve a szavak a lexikális jelentéseken keresztül vala-

milyen *diszkurzív értelmet* fejeznek ki, pontosabban „egy jelentést hordozó szituációt reprezentálnak” (Arcaini 1984: 11). Az értelem [*sens*] tulajdonképpen nem más, mint interpretált lexikális jelentés.

A fordító a szótár által megadott lexikális megfelelőket megpróbálja valamiféle globális értelemmé átalakítani, és ehhez a művelethez rendkívül bonyolult és árnyalt eljárásokat is igénybe vesz, amelyek összefüggésben állnak egy sor pszichikai, pszichológiai, mentális, pragmatikai és egyéb tényezővel (mint a műveltség, világkép, átélt tapasztalatok, szövegérzékenység, általános nyelvi intelligencia stb.), amelyeket a fordításelmélet mind ez ideig nem tárt fel kellő mélységben.

A fordító tehát azt a módszert követi, hogy nem a szót, hanem a szó fogalmát (*idée*) érti meg, és a kontextustól függően ezt a fogalmat próbálja meg visszaadni célnyelvi eszközökkel. Ha a pontos megfelelő hiányzik, akkor megpróbálja a hozzá legközelebb eső felé „elvinni”. Hogy egy nyelvben mely fogalmak lexikalizálódtak (mely fogalmakra van szavuk), az mindig az adott nyelvtől függ. A francia nyelvben például nincsen olyan szó, amely pontosan fedné az *okos* (*klug, clever*) melléknév jelentéstartalmát. Az angol *scoop* szó számtalan jelentése közül az egyik a szótár szerint így hangzik: *elsőnek kikürtölt újságszenzáció*. A magyarhoz hasonlóan a francia nyelv sem képes ezt a fogalmat egyetlen szóval kifejezni, a *Harrap's New Shorter French and English Dictionary* az alábbi definíciót adja rá: „*reportage sensationnel que l'on est le premier à publier*”. Hogy egy másik közismert példát említsünk: a Freud-szövegek francia fordítóit szinte megoldhatatlan feladat elé állítja a pszichoanalízis egyik alapfogalmának, az *Angst*nak a fordítása. A franciában nincs olyan szó, amely *egyszerre* adná vissza e terminus teljes jelentéstartalmát, azért sem a *peur* [‘félelem’], sem az *angoisse* [‘szorongás’] szó nem elegendő önmagában e fogalom ekvivalenseként. A két francia terminus csak *együtt* adhatná vissza az *Angst* jelentését, ez azonban az esetek legnagyobb részében a gyakorlatban nem valósítható meg: a fordítónak az adott szövegrész, adott helyzet fordításakor szinte mindig választania kell a két félekvivalens közül.

Egy kicsit hasonló a helyzet a *saudade*-val, ezzel a bonyolult és rendkívül széles jelentéstartalmú portugál fogalommal, amely a különböző nyelvekben különböző szavakban lexikalizálódik. Több tucatnyi részekvivalenst lehetne összegyűjteni az egyes fordítók által a különböző szövegek fordítása során alkalmazott részmegoldásból, és ezekből össze is állíthatnánk egy – legalább 30-40 szóból-kifejezésből álló – lexikális mezőt. „Minél tagoltabb egy-egy szómező, annál szűkebb a beletartozó fogalmak fogalomköre, következésképpen annál gazdagabb azok fogalomtartalma” – írja Tarnóczi Lóránt a *Fordítókalauz*ban (Tarnóczi 1966: 161). A fordító azonban egy konkrét szöveg fordításakor nyilvánvalóan nem sorolhatja fel minden esetben a teljes lexikális arzenált, a szövegtől függően választásra kényszerül. De mi alapján választja ki a (számára) legekvivalensebb(nek tűnő) célnyelvi megfelelőt? A helyzet, a *szituáció* alapján. A fordító ugyanis „mindenekelőtt *szituációt* fordít, s csak másodsorban mondatot. Azt fordítja, amit lát, hall, megért és átél” – írja Göncz Árpád *Hűtlen-hűségese*n című tanulmányában. Mivel egy szöveg „minden mondata szituációhoz kötött, fordításban [...] *más* lesz, mint az eredeti, de úgy más, hogy az adott szituációban és nyelven *pontosan ugyanazt* fejezze ki, mint amaz” (Göncz 1991: 21). A fordító

tehát a szöveg szavai által leírt *situáció*, valamint saját beleérző képessége, szövegérzékenysége, általános és nyelvi intelligenciája, nyelvtudása, gyakorlata stb. alapján tudja viszonylag nagy biztonsággal eldönteni, anyanyelvének melyik szavával fejezheti ki a legpontosabban a forrásnyelven megfogalmazott mondánivalót, melyik célnyelvi szóval helyettesítse az adott szövegben, kontextusban, szituációban a szerző által használt *saudade*-t.

A modern nyelvfilozófia álláspontja szerint nem tartható az az álláspont, hogy minden egyes fogalomnak megvan a maga pontos nyelvi kifejezése (jelölője), és megfordítva: minden egyes nyelvi megfogalmazás, minden egyes jelölő csak egyetlen fogalmat képes felidézni: „A megfogalmazások különbözősége mind szemantikai, mind lexikai szinten tetten érhető. Ugyanannak a fogalomnak különböző megfogalmazások feleltethetők meg, de ugyanígy ugyanahhoz a szóhoz különböző fogalmak kapcsolódhatnak” (Schlanger 1996: 77). Ez az oka annak, hogy a *saudade* szónak olyan sok célnyelvi ekvivalense létezik a szövegekben, és lényegesen kevesebb a szótárakban. A fordító nem csinál mást, mint megpróbálja szavakba foglalni a szituáció alapján benne kirajzolódó fogalmat (ez a „la mise en mots des idées”; vö. Schlanger 1996: 127). És mivel minden konkrét nyelv [*langue*] inherens módon tartalmazza a nyelv [*langage*] valamennyi lényeges sajátosságát, az esetek nagy részében ez sikerül is neki.

4. Konklúzió

A *saudade* tehát nem fordíthatatlan szó, legfeljebb azon nyelvészek számára, akik a fordítást a „szavak szintjén” képzelik el. (Az esetek túlnyomó részében nem szavakat, nem is dekontextualizált mondatokat, hanem *szövegeket* fordítunk.) Kimondhatjuk tehát, hogy a *saudade*-t nagyon sokféleképpen le lehet fordítani. Paradox módon a fordíthatatlanság bizonyos értelemben egyenlő a *sokféleképpen* fordíthatósággal. Ha egy nyelvi egység (önmagában, a nyelv szintjén) *fordíthatatlan*, az egyszersem implicit módon azt is jelenti, hogy (egy szövegben) *nagyon is sokféleképpen fordítható*. A *saudade* szóra még a szótárakban is több célnyelvi megfelelőt találhatunk, a szövegek esetében pedig a virtuális célnyelvi ekvivalensek száma még tovább nő. Azt is tudomásul kell azonban venni, hogy a sok lehetséges célnyelvi ekvivalens között nem lesz egyetlen egy olyan sem, amely minden finom jelentésárnyalatában teljes értékűen helyettesíteni képes a *saudade*-t: valamilyen veszteség tehát mindenképpen keletkezni fog. Mindez alátámasztani látszik Georges Mounin szállóigévé vált tézisé, amely szerint „a fordítással szemben felhozott összes érv összefoglalható ebben az egyben is: a fordítás *nem* az eredeti” (Mounin 1955: 7).

Ezért aztán az alábbi furcsa konklúziót fogalmazhatjuk meg: a portugál *saudade* szó legpontosabb „fordítása” (bármilyen célnyelven) a *saudade*. Ez maga a „tökéletes megoldás”: nyelvileg abszolút pontos, és megtartja az eredeti portugál szó összes kulturális, érzelmi és egyéb konnotációját is. Hátránya, hogy a portugálul nem tudók számára érthetetlen, a fordítónak pedig olyan fogásokhoz kell folyamodnia, mint a „dőlt betű, az idézőjel vagy a lábjegyzet”. Fordításelméleti szempontból vizsgálva a dolgot: a *saudade* eredeti nyelven való megtartása egy

célnyelvi szövegben nem fordítás, hanem pusztán atkódolás a jelölők szintjén. A *saudade* különböző célnyelvi megfelelői, „fordításai” (ld. a fenti táblázat mindkét oldalát) viszont nem adják vissza teljesen az eredeti portugál szó teljes jelentéstartalmát, portugál nyelvi és kulturális konnotációit, „*couleur locale*”-ját: valami mindig kimarad belőlük, ami a *saudade*-ban még benne volt. Ez ellen azonban aligha tudunk bármit is tenni: a fordító csak e két, egyformán rossz megoldás közül választhat. Hiába, ez mindig így volt és mindig így lesz, a nyelvészek, szemiotikusok, esztéták, hermeneuták és a fordításelmélet-gyártók legnagyobb örömére. Bele kell törődnünk a megváltoztathatatlanba: „ha két különböző nyelven beszélünk a világról, akkor soha nem pontosan ugyanarról a világról beszélünk” (Mounin 1963: 74).

Jegyzetek

- ¹ A listát ld: <http://www.todaytranslations.com/index.asp-Q-news-item-E-The-most-untranslatable-word-in-the-world—37203181>.
- ² Természetesen a többi idézett szótár is megemlíti, hogy a *saudade* egy virág (a fekete ördög szem, más néven gyászvirág, *scabiosa nigra*) portugál neve is.
- ³ A szótár német–portugál részében a Sehnsucht szócikknél (1057. oldal) a következő különbségtételt találjuk: Sehnsucht nach Vergangenenem: *saudade*; Sehnsucht nach Künftigem: *ânsia*.
- ⁴ Somogyi Ede fordítására jellemző a kihagyás; sokszor nem csak szavakat, hanem mondatokat, sőt egész bekezdéseket hagy el a szövegből. Emellett ebben a fordításban több példát is találhatunk félfordításokra, egy esetben a *saudade* szó fordításánál is. Az eredeti műben a következő mondatokat olvassuk: *Foi com saudade que os vi embarcar. Eu ali ficava para cumprir um dever melancólico* (MEC: 161). Somogyi ezt a részt a következőképpen fordítja: Nagy lelki örömmel láttam őket hajóra szállni. Én ott maradtam, hogy egy szomorú feladatot teljesítsek... (Somogyi: 150). Ebben az esetben a „nagy lelki örömmel” kifejezés nem tekinthető a *com saudade* ekvivalensének, mert nem adja vissza a portugál kifejezésben rejlő kettősséget, a pozitív mellett a negatív jelentéstartamot.
- ⁵ Egy másik helyen Somogyi Ede a *saudade* szót üdvnek fordítja: *Parece-me às vezes que tudo isto se passou numa vida distante como um romance escrito, que me causa saudades e dor...* (MEC: 215). Néha úgy tetszik nekem, mintha mindez csak egy regényben történt volna meg, mely üdvöt és szenvedést rejt számomra (Somogyi: 194). Úgy tűnik azonban, hogy a fordítás itt sem adja vissza pontosan a forrásnyelvi *saudade* jelentéstartamát.

Irodalom

- Albert S. 1993. „Correspondance lexicale et équivalence textuelle: analyse comparative d’un verbe dans le dictionnaire et dans le discours”. *Cahiers d’études hongroises*, No. 5., 13-23.
- Arcaini, E. 1984. L’auxiliaire comme problème de traduction. In: Wilss, Wolfram & Thome, Gisela [Hrsg.]: *Die Theorie des Übersetzens und ihr Aufschlußwert für die Übersetzungs- und Dolmetschdidaktik*. Tübingen: Günter Narr, 9-19.

- Catford, J. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.
- Durastanti, S. 2002. *Éloge de la trahison*. Paris: Le Passage.
- Göncz Á. 1991. „Hűtlen-hűségeseen”. In: *Gyaluforgács*. Budapest: Pesti Szalon Könyvkiadó, 13-24.
- Klaudy K. 2003. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Angol / Német / Orosz fordítástechnikai példatárral. Budapest: Scholastica.
- Mounin, G. 1955. *Les belles infidèles*. Paris: Cahiers du Sud.
- Mounin, G. 1963. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard.
- Pessoa, F. 1979. *Quadras ao gosto popular*. Lisboa: Edições Ática.
- Rákóczi I., Salvi, G. 1994. *Középkori portugál irodalmi antológia*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Rey, A. 1977. *Le lexique: images et modèles. Du dictionnaire à la lexicologie*. Paris: Armand Colin.
- Rheingold, H. 2000. *They Have a Word for It. A Lighthearted Lexicon of Untranslatable Words & Phrases*. Louisville, Kent: Sarabande Books.
- Rónai P. 1980. „Fordítsuk a fordíthatatlant”. In: *Latin és mosoly*. Budapest: Európa, 7-14.
- Schlanger, J. 1996. *Un art, des idées*. Paris: L'Harmattan.
- Tarnóczy L. 1966. *Fordítókalauz*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Theodor, E. 1983. *Tradução: Ofício e Arte*. São Paulo: Editora Cultrix.

Források

Eça de Queirós felhasznált művei és magyar fordításai

- Queirós, Eça de. 1980. *A Capital*. Lisboa: Livros do Brasil. (= CAP)
- Queirós, Eça de. 1989. *A főváros*. Fordította: Pál Ferenc. Budapest: Európa. (= Pál)
- Queirós, Eça de. 1972. *A Cidade e as Serras*. Lisboa: Livros do Brasil. (= CS)
- Queirós, Eça de. 2000. *A város és a hegyvidék*. Fordította: Lukács Laura. Budapest: Íbisz. (Digitalizált szöveg: <http://mek.oszk.hu/00500/00549/00549.pdf>). (= Lukács 1.)
- Queirós, Eça de. 2001. *O Crime do Padre Amaro*. 3.^a edição. Mem Martins: Publicações Europa-América. (= CPA)
- Queirós, Eça de. 1977. *Amaro atya bűne*. Fordította: Ábel Olga és Kordás Ferenc. Budapest: Európa. (= Ábel & Kordás)
- Queirós, Eça de. 1985. „*Singularidades de Uma Rapariga Loura*”. In: Queirós, Eça de: *Contos*. Mem Martins: Publicações Europa-América (Livros de bolso europa-américa 224), 37-58. (= Sing.)
- Queirós, Eça de. 2001. *Egy szőke leány különcségei*. Fordította: Lukács Laura. In: Eça de Queirós. *Egy szőke leány különcségei. Elbeszélések*. Budapest: Íbisz, 5-33. (= Lukács 2.)
- Queirós, Eça de & Ortigão, Ramalho. 1974. *O Mistério da Estrada de Cintra*. Porto: Lello & Irmão. (= MEC)
- Queiroz, Eça de, & Ortigão, Ramalho. 1999. *A Cintrai ut titka*. Ford.: Somogyi Ede [és Pál Ferenc]. Budapest: Íbisz. (= Somogyi)

A digitalizált portugál szövegek lelőhelye: http://figaro.fis.uc.pt/queiros/lista_obras.html

Portugál egynyelvű szótárak

Dicionário Aurélio Eletrónico – Século XXI, 3.0 (1999). CD-ROM. Editora Nova Fronteira.

Dicionário electrónico Houaiss da língua portuguesa 1.0 (2001). CD-ROM. Instituto António Houaiss.

Dicionário Universal Língua Portuguesa (1999). Texto Editora, Lisboa.

Diciopédia 2006 (2005). Porto Editora, Porto.

Simigné Fenyő Sarolta

A FORDÍTÁS MINT KÖZVETÍTÉS

187 old. ISBN-10:963-06-1489-8

1. Gondolatok a fordításról és a fordítói tevékenységről
2. A fordítás mint közvetítés nyelvészeti alapjai
3. A metainformációs struktúrák fordítási lehetőségei
4. A metainformációs elemek betoldása és kihagyása a fordításban
5. A fordítás mint kulturális transzfer
6. A fordítás mint a kultúrák és ideológiák közötti közvetítés eszköze
7. Gender-kutatás és fordítás

A szerző Magyarországon elsőként vállalkozik a kommunikációelmélet, a pragmatika, a pszichológia és a szövegyelvészet metszéspontjába helyezhető, a tudományos diszciplínák között még mindig a helyét kereső metainformációs kutatásoknak, valamint egy, a politikához és a szocio-lingvisztikához kapcsolódó területnek, a gender-lingvisztikának a fordítástudományba való beemelésére. A fordítói tevékenységgel kapcsolatban azt az álláspontot képviseli, hogy a nézőponthoz hasonlóan a fordítás is ablakot nyit a világra. Mivel a fordítók az eredeti irodalmi alkotásokat általában saját ismereteikkel és ideológiájukkal is kiegészítik, a világra nyíló ablakot szélesebbre tárják, mint az eredeti mű szerzője. Ezért a fordítások az eredetihez képest olyan „többletet” is tartalmaznak, amely az olvasót jobban eligazítja, ezáltal ismereteit gazdagítja.

Megvásárolható a Miskolci Egyetemen, a Két Könyvész Kft. könyvesboltjában

Tel.: 06 46 361564; 06 46 555 462; 06 46 555-463

Megrendelhető (utánvétellel): simigne@caracom.hu

Tel./fax: 06 46 565 111/17-66-os mellék